

"אשם תלוי" מדוע מביאים קורבן על הספק?

1. ויקרא פרק ה: (ז) וְאִם-לֶפְשׁוֹ כִּי תִחַטָּא וְעָשְׂתָה אַחַת מִכָּל-מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תַעֲשֶׂינָהּ וְלֹא-יָדַע וְאִשָּׁם וְנָשָׂא עֹנֹו: (יח) וְהִבִּיא אֵיל תְּמִים מִן-הַצֹּאן בְּעֶרְפָּךָ לְאִשָּׁם אֶל-הַכֹּהֵן וְכָפַר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שְׁגִגְתּוֹ אֲשֶׁר-שָׁגָג וְהוּא לֹא-יָדַע וְנִסְלַח לוֹ: (יט) אִשָּׁם הוּא אִשָּׁם אִשָּׁם ה': פ

2. רמב"ן ויקרא פרק ה

וטעם אשם תלוי, מפני שבעליו סבור שאין עליו עונש כי לא נודע שחטא, מפני זה החמיר עליו הכתוב בספקו יותר מודאו, והצריכו איל בכסף שקלים, ואלו נודע חטאו היה מביא חטאת בת דנקא. וקראו אשם לאמר שהוא בשני סלעים כאשמות החמורים, לרמוז לו שאם יהיה נקל בעיניו ולא יביא כפרתו שמם יהיה בעונו. וזה טעם אשם הוא אשום אשם לה' (פסוק יט). יאמר כי הקרבן הזה אעפ"י שהוא בא על הספק אשם הוא, כי אשום אשם לה' היודע כל תעלומות, ואם אולי חטא לו יענישונו. וכן מה שאמר למעלה, והביא את אשמו, בעבור כי מן הנזכרים מזידין, כגון שבועת העדות, יזכיר בו אשם, והוא חטאת:

3. תלמוד בבלי מסכת כריתות דף כה עמוד א

מתני'. ר"א אומר: מתנדב אדם אשם תלוי בכל יום ובכל עת שירצה, הוא היה נקרא אשם חסידים; אמרו עליו על בבא בן בוטא שהיה מתנדב אשם תלוי בכל יום, חוץ מאחר יום כיפורים יום אחד, אמר: המעון הזה, אילו היו מניחין לי הייתי מביא, אלא אומרים לי המתין עד שתכנס [לבית] הספק; וחכ"א: אין מביא אשם תלוי אלא על שזדונו כרת ושגגתו חטאת. חייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהן יום הכיפורים - חייבין להביא לאחר יום הכיפורים, וחייבי אשמות תלויין - פטורין. מי שבא בידו ספק עבירה ביוה"כ אפילו עם חשיכה - פטור, שכל היום מכפר. האשה שיש עליה חטאת העוף ספק ועבר עליה יוה"כ - חייבת להביא לאחר יום הכיפורים, מפני שהיא מכשרת לאכול בזבחים. חטאת העוף הבאה על הספק, אם משנמלקה נודע - תקבר.

גמ'. מ"ט דר' אליעזר? אי ס"ד חובה היא, מתיידע ליה אמאי מייתי חטאת? אלא ש"מ נדבה היא. ורבנן? עולה ושלמים הוא דאתו בנדר ונדבה, אבל חטאת ואשם חובה נינהו, ואשם תלוי היינו טעמא דמייתי מקמי דמתיידע ליה, להגן עליו, דהתורה חסה על גופן של ישראל

4. ערוך לנר מסכת כריתות דף כה עמוד א

בגמרא דהתורה חסה על גופן של ישראל. מה דהוצרך לפרש כן י"ל דהלא יקשה כיון דטעם דאשם תלוי הוא להגן ולא לכפר א"כ למה חייבה התורה להביא ולא רשות הוא בידו אם ירצה הגנה מיסורין או לא לכן קאמר דהתורה חסה על גופן של ישראל וכמו שאסור לאבד עצמו לדעת כדכתיב ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש כמו כן אסור לסכן עצמו במקום דהתורה רצתה לחוס על גופן של ישראל:

5. תלמוד בבלי מסכת כריתות דף יז עמוד א - ב

/מתני'/. ספק אכל חלב ספק לא אכל, ואפילו אכל, ספק יש בו כשיעור וספק אין בו; שומן וחלב לפניו, ואכל אחד מהן ואינו יודע איזה מהן אכל; אשתו ואחותו עמו בבית, שגג באחת מהן ואינו יודע באיזו מהן שגג; שבת ויום חול, ועשה מלאכה באחד מהן ואינו יודע באיזו מהן עשה - מביא אשם תלוי. כשם שאם אכל חלב וחלב בהעלם אחת אינו חייב אלא חטאת אחת, כן על לא הודע שלהן אינו מביא אלא אשם תלוי אחד. אם היתה ידיעה בינתיים, כשם שהוא מביא חטאת על כל אחת ואחת, כך מביא אשם תלוי על כל אחת ואחת. כשם שאכל חלב ודם ופיגול ונותר בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת, כך על לא הודע שלהן מביא אשם תלוי על כל אחת ואחת.

גמ'. איתמר,

רב אסי אמר: חתיכה אחת שנינו, ספק של חלב ספק של שומן;

חייא בר רב אמר: חתיכה משתי חתיכות שנינו.

במאי קא מיפלגי?

(1) רב אסי סבר: יש אם למסורת, (בגלל שהכתיבה ללא ניקוד היא ביחיד – "מצות" אז מדובר על חתיכה אחת) מצות כתיב;

וחייא בר רב אמר: יש אם למקרא, מצוות קרינן.

.....

(2) אמר רבא: מאי טעמא דרב? דאמר קרא: ועשה אחת מכל מצות ה' בשגגה, עד שישגוג בשתים, מצות כתיב, מצוות קרינן. ...

(3) א"ר זירא: מ"ט דרב? קסבר: שתי חתיכות אפשר לברר איסורו, חתיכה אחת אי אפשר לברר איסורו.

מאי איכא בין טעמא דרבא לטעמא דרבי זירא? איכא בינייהו כזית ומחצה, לרבא - ליכא מצוות ופטור, לרבי זירא - אפשר לברר איסורו.

6. קרן אורה מסכת יבמות דף לז עמוד א

ודרך אגב ראיתי לדבר קצת בדיני ספק, במחלוקת הראשונים ז"ל. הלא המה הרמב"ם והרשב"א ז"ל שנחלקו בדיון זה אי כל ספיקא מהתורה צריך להחמיר בה, או מדרבנן לחוד הוא דמחמירין בה. דעת הרמב"ם ז"ל דכל הספיקות מדבריהם הוא דמחמירין בהו, והרשב"א ז"ל חולק עליו. וכתב דכל הספיקות מהתורה לחומרא, ומקור מחלוקת זו הוא מפרשת אשם תלוי דנחלקו בזה תנאי ואמוראי (כריתות י"ז ע"ב) אי חתיכה אחת שנינו או אחת משתי חתיכות שנינו, דלמ"ד חתיכה אחת שנינו הסכימו כולם דסבירא ליה דספק מהתורה לחומרא. דאל"ה אמאי חייב אשם תלוי, ולדידן דקי"ל דא' משתי חתיכות שנינו אבל חתיכה אחת פטור, בזה הוא דפליגי הרמב"ם והרשב"א ז"ל. הרמב"ם ז"ל דעתו (פ"ח משגגות הל' ב') דלמ"ד דחתיכה אחת פטור היינו טעמא משום דמותר מהתורה, ודווקא היכא דהויא ב' חתיכות דאיבע איסורא הוא דאסור מהתורה וחייב באשם תלוי. אבל היכא דלא איבע איסורא פטור ומותר מהתורה. והרשב"א ז"ל סבירא ליה דנהי דפטור מכל מקום אסור הוא מהתורה.

והנה בכריתות שם איכא עוד תרי טעמי בהא דפטור בחתיכה אחת. ר"ז אומר משום דאי אפשר לברר איסורו, ולא חייבה התורה אשם תלוי אלא היכא דאפשר להתברר, ורבא אמר משום דמצות כתיב. והנה להני תרי טעמי דבעינן אפשר לברר איסורו או בעינן איקבע איסורא. יש לומר כשיטת הרמב"ם ז"ל דמסברא פשיטא להו הכי דכל שאי אפשר לברר איסורו מותר מהתורה. ומשום הכי אין לחייבו אשם תלוי. וכן לטעמא דאיבע איסורא גם כן סברא בעלמא היא. ועל כרחך הטעם משום דמותר מהתורה, דאם לא כן מנ"ל דשני בין חתיכה לשני חתיכות. אבל לרבא דאמר משום דמצות כתיב וודאי דליכא למישמע מינה דחתיכה אחת מותר מהתורה, דלעולם גם חתיכה אחת אסור מהתורה, והכא גזירת הכתוב הוא דבעינן דווקא ב' חתיכות. אלא דגם להני תרי טעמי מפני שאי אפשר לברר איסורו או דבעינן איקבע איסורא לא מסתבר למימר דפשיטא לן מסברא בעלמא דבסתם ספק אזלינן לקולא, דמנ"ל למימר הכי. ואדרבה מצינו בכמה מקומות דהיכא דאיכא לאקושי לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן מהתורה, כדאיתא בריש מכילתין (ח' ע"א) גבי הקיטא דאחות אשה ובקדושין פרק האומר (ס"ח ע"א). ועל כרחך צריך לומר דנראה להו כן למילף ממקום אחר שהקילה התורה בספיקות. וכבר מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל (טומאת מת פ"ט הי"ב) בעצמו דיש לזה סמך מספק ממזר שהתירה התורה (קידושין ע"ג ע"א), ומספק טומאה ברשות הרבים. ואם כן רבא דיליף מקרא דמצות ע"כ סבירא ליה דחתיכה אחת גם כן אסורה מהתורה, דאם לא כן למה לי קרא דמצות, הא בלאו הכי נימא מסברא דלית ביה אשם תלוי כיון דמותר מן התורה.

7. שערי ישר שער א - שער הספיקות פרק ג

לד ועל פי המתבאר בזה שכל הספיקות לא הותרו על פי דין תורה אלא שלא הזהירה תורה וספק האיסור במקומו עומד ומי שחש על נפשו ודאי דראוי לו על פי דרך התורה לפרוש מספק איסור, יש מקום לומר דגם מאן דס"ל דחייב אשם תלוי בכל ספק כרת ולא בעינן חתיכה משתי חתיכות אינו סותר לשיטת הרמב"ם, דמה שהקשה הרשב"א הבאנו בפרק א' כיון דספק מותר מה"ת לכתחילה אשם היכי מיחייב, לפי מה שביארנו אינו מותר היתר גמור רק שהתורה לא הוסיפה אזהרה מיוחדת על הספק, משו"ה יש מקום לומר דמי שלבו נוקפו ומתירא מן העבירה מצוה עליו להביא אשם תלוי, דהרי גם אם נאמר שאסור מן התורה אין האשם בא על האיסור הנוסף, דהרי פליגי תנאי במי שנודע קודם שחיתת הקרבן שלא חטא או שחטא ודאי אם יוצא האשם

לחולין כמבואר במסכת כריתות ריש פרק המביא (כג ב) יעו"ש, ואם היה בא על עבירה שהכניס עצמו לספק חטא זה עבר על צד שיהיה, אלא ודאי האשם בא על הספק עבירה, ומה שמתמה הרשב"א כוונתו כיון שהתורה הניחה אותו לכתחילה לעשות כרצונו ולא הזהירה אותו לכתחילה לפרוש מן הספק איך תזהיר אותו אחר המעשה להביא כפרה על הספק, אמנם לא קשה כל כך דלפ"ד לא הצריכה תורה לכתחילה להפרישו דכל אדם יחוש לנפשו לפחוד שמא יכשל בעבירה ויפרוש לכתחילה, אבל אם לא ידע מן הספק ועשה אז חסה תורה עליו לצוות שיביא אשם תלוי לכפר עליו עד שיודע לו, ולפ"ד אין חילוק בין איקבע איסורא אי לא בכל ספק שיהיו ליכא איסור ודאי על הספק, ואיסור ספק איתא בכל ספק איסור כמו שכתבתי.